

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Iš „gatvinio“ sąjūdiečio atsiminimų

2013-05-31

ŽURNALAS: LITERATŪRA IR MENAS

TEMA: Sąjūdis

AUTORIUS: Algirdas Patackas

DATA: 2013-05

Iš „gatvinio“ sąjūdiečio atsiminimų

Algirdas Patackas

Šis birželis ženklina mūsų naujosios eros 25-metį – iš pradžių laviruojant, prisidengiant „persitvarkymo“ Sovietų Sąjungoje legitimumu burtasi keliui į Nepriklausomybę. Mūsų istorinė atmintis dabar linkusi Sąjūdį išgryninti iki idealiosios formos ir turinio: ak, kokia tuomet buvo vienybė, darna, pasišventimas!.. Tai suprantama – Tautos esminiai istoriniai momentai natūraliai apsigaubia legendos šleifu, o jos Simbolių statusą įgijusių įvykių ar personalijų „demaskavimas“, surandant juose psichologinių kliudžių, nėra labai išmintingas. Vis dėlto prasminga pajusti lakoniškų vadovėlių skirsnių „virtuvę“, Istorijos gyvą procesą.

Skaitytojams siūlome paskutinio sovietinės Lietuvos politinio kalinio, KGB kalėjime kalinto už pagrindinės „Lietuvos ateities“ ir „Pastogės“ redagavimą, Kovo 11-osios signataro, Seimo nario Algirdo Patacko liudijimus apie priešsąjūdinį laikotarpį ir Kauno Sąjūdžio pradžią.

Sąjūdžio bendražygiai. Nuotrauka iš autoriaus asmeninio archyvo

Grižau iš kalėjimo 1987-ųjų vasarį. Niekaip negalėjau priprasti prie laisvės – pasaulis anapus grotų buvo per daug margas, per daug lengvabūdiškas. Ir santykiai tarp žmonių trikdė, buvau keistai pažeidžiamas: jokios prievartos, net žodinės, negalėjau pakelti – troleibuse kas susiginčija ir darosi vidujai negera... Paskui praėjo, man labai gaila, kad praėjo – tai buvo vienas giluminių patyrimų mano gyvenime. Toji laisvės jausena – nenusakoma; štai sėdžiu (tai jau po kiek laiko) garaže, budžiu, nieko ypatingo nesimato, tik apšiurę silikatinių plytų pastatėliai su šiferio stogais, asfaltas, bet ir – debesis, gabalėlis dangaus... Ir man taip gražu, gera, nes tai yra laisvė, nes tai tvyro ore...

O iš kalėjimo tuomet išmetė mane ne vieną - ir Liudą Dambrauską, ir Jadvygą Bieliauskieneį, ir dar kelis. Mat vienas po kito pasirodė du TSRS Aukščiausios Tarybos nutarimai, kad politinius kalinius reikia paleisti. Kalėjimuose liko tik Sigitas Tamkevičius ir Alfonsas Svarinskas - beje, jis buvo įmestas į tą pačią kamerą, 13-ą, kurioje ką tik kalėjau aš, su tuo pačiu *mafijozu*. Grįžau pirmasis - mat buvau Lietuvoje, Vilniuje, kol kiti suvažiavo iš tolimų vietų (Mordovijos ir kt.), užtruko kelias dienas - štai Dambrauską, kuriam šlubavo sveikata, dar lydėjo kažkokia sanitarė. Visų užkulisų tada nežinojau, tą keletą dienų jaučiausi nekaip.

Tuomet buvojau tokioje ypatingoje - zeko - būsenoje. Išėjęs iš kalėjimo, nebebijai nieko, nebebijaik *kgb'išnikų*, pasidarai savotiškai įžūlus. Tardytojai išleisdami pasakė, kad greit vėl čia grįšiu, ir aš pats tuo tvirtai tikėjau (išties vėliau buvo rasti dokumentai, kad po kelių mėnesių man buvo užvesta DON (*Delo operativnogo nabliudenija*), o po pusmečio - DOR (*Delo operativnogo rassledovanija*). DON: tave seka - tai dar pusė bėdos, bet jei jau užvesta DOR, tikrai sėsi). Tą masinį politinių kalinių paleidimą *kgb'išnikailaikė* laikina politinė gorbačiovinės CK užgaida, tuoj viskas vėl bus kaip buvę... Ir aš taip maniau, grįžęs net kuprinės neiškrausčiau.

O 1987-aisiais buvo pati žiauriausia Vasario 16-oji - paskutinis užspeistos meškos pasispardymas. Draugovinėms zujo kaip pasiutę, net paprasti žmonės turėjo likti darbe, budėti per naktį, kad kas vėliavos neiškabintų.

Kai buvau paleistas, nusprendžiau, kad nėra čia ko - grįžtu į savo darbą kaip niekur nieko. Dirbau melioracijoje darbininku-remontininku, darbo įrankiai buvo dalgis, kastuvas ir kirvis. Bet jie, pasinaudoję tuo, kad žiema, nėra darbo, manęs nepriėmė. Beprasmiška buvo kur nors kitur prašytis darbo - visi bijojo. Bet Marvelėje, buvusiam dvare, veikė jojimo mokykla, o treneriu dirbo toks Civinskas - drąsus ir geras žmogus, jis mane priėmė žirgus prižiūrėti. Buvau labai patenkintas - reikėdavo vieną parą budėti, po to pertrauka; turėjau žirgams prinešti vandens, šieno, šienas senas, pilnas dulkių, bet nieko - apsiprausi ir tiek... O svarbiausia - vakarais, kai valdžios nėra, galėjau panemuniais pajodinėti! Tai aš savo nomadinius instinktus kaip reikiant patenkinau! Žirgas yra kažkas ypatingo! Tas jausmas, kai pajunti, kad žirgas tavęs jau klausio, kad tu ir jis yra viena - nenusakomas. Dar vaikystėje kaime, jei tik tekdavo ant arklio bent pasėdėt - būdavo didžiausia laimė. Jų šnarpštimas, jų kvapas, net mėšlo - man buvo kvapniausi. Ten bedirbant pasitaikė proga nusipirkti balną - alga buvo mizeriška, vos užteko, bet kaip paskutinis asilas iš tų pačių susitaupiau balnui... (Tas balnas su visom kamanom ilgą laiką kabėjo garbingiausioj vietoj mano kambary ant sienos. Kai supratau, kad žirgo aš jau neturėsiu - padovanojau jį Dambrauskų Elenytei, kuri irgi dėl žirgų ėjo iš proto...) Paskui atsirado toks hipiuojantis dailininkas, pas tėvą Stanislovą vis lankydavęsis. Jis labai skurdo - užleidau jam tą vietą pasigailėjęs. O jis, šunsnukis, padirbo ten tris mėnesius ir išėjo - jam nepatiko, turbūt tingėjo. Labai ant jo pykau.

1987-ųjų vasarą aš vis dėlto grįžau į tuos savo „griovius“. Įžūliai, *zekiškai* - atėjau ir pasakiau: mane paleido, viskas, prašau grąžinti į tą patį darbą. Nedrįso nė pyptelti - jau sakiau, kad iš kalėjimo grįžęs žmogus nieko nebijo, yra toks *zekiškas* pasipūtimas: visi laisvėje esantys - *frajeriai*, žiopli ir *durni*, nežinantys, kas yra tikras gyvenimas, tik zekas yra viską patyręs, viską išmano... Dar nebuvo toks, bet *ikgb'išnikus* buvo nusispjaut. Tad visą vasarą vėl mosavau dalgiu.

Žiemai įsidarbinau pas kelininkus. Kelininkai - šaunūs vyrai, savotiški patriotai, jie sugebėdavo iš Maskvos „išmelžti“ Lietuvai pinigų, todėl mūsų keliai neblogi. Mano viršininku tapo toks Tamulionis, jau vyresnio amžiaus žmogus. Mes su juo ir

važinėjome po visą Lietuvą, dar gaziko vairuotojas. Su Tamulioniu pasidarėm gana artimi, nes, atsargiai „prazondavus“, sutapo mūsų pažiūros. Kelininkai planavo iš abiejų Vilniaus-Kauno magistralės pusių įrengti vielines tvoras nuo žvėrių. Mūsų užduotis buvo padaryti projektą, visą atstumą *suniveliuoti*. Žiemą, brisdami per pusnis keli ar keliolika metrų nuo kelio, per dieną įveikdavome kokius 5 km, dažnai klimpdami sniege iki juosmens – taip per žiemą nukulniavome nuo Kauno iki Vilniaus. Tamulionis buvo paskolinęs senus, suplyšusius, bet gerai šildančius kailinius, juos susiverždavau kareivišku diržu. Mano užduotis buvo nešioti dryžą „kartį“, o jis geodezinio prietaisu atlikdavo matavimus. Būdavo, išvažiuodavom ir porai trejetui dienų – man labai praversdavo. Vėl buvau pradėjęs pogrindyje krutėti, vienas kunigas iš Vadoklių buvo „užsakęs“ netgi – nei daugiau, nei mažiau – naujai ir savaip parašyt Lietuvos istoriją; vis prisireikdavo nuvažiuoti tai kokios nelegalios literatūros paimti, tai atgal nuvežti. Jei mūsų maršrutas atitikdavo, užsimindavau viršininkui: būtų gerai ten nakvynei sustoti... Kelininkai kiekviename rajono centre turėjo kuklius viešbutėlius, ten ir apsistodavom. O vakare mudu su Tamulioniu išeiname pasivaikščioti; netrukus, nieko nesakydamas, aš dingstu, jis grįžta vienas – o „pasivaikščioti“ eidavom, kad vairuotojui nekiltų įtarimų. Paskui paaiškėjo, kad vairuotojas, Lietuvos rusas, buvo užverbuotas, ko reikėjo ir laukti – vieną vakarą jį nugirdėm, jis ir išsispaviedojo...

Vis dėlto grįžęs iš kalėjimo turėjai būti atsargus. Štai toks epizodas – gavau žinią iš patikimo žmogaus, lituanistės Lolitos K., kad jos dėdė, kunigas Lionginas Kunevičius norįs su manimi pasikalbėti svarbiu klausimu... Susitikom, vaikštom stadione – ir jis man nei iš šio, nei iš to pasiūlo perimti pagrindinės „Aušros“ redagavimą... Aš apie tą kunigą iš esmės nieko nežinau, atrodė patikimas, bet artimiau nepažįstamas... Paskutiniaisiais tardymo mėnesiais buvau patyręs įprastą tardytojų taktiką – gąsdinimą: jei blogai elgsies, keisim straipsnį iš 1991 – „antitarybinė agitacija ir propaganda be tikslo nuversti tarybų valdžią“ – į 58-ą – „su tikslu nuversti tarybų valdžią“ – tada kalėjimo terminas pailgėja 3-5 metais. Man tardytojas Vidzėnas, be „Lietuvos ateities“, pradėjo pripaišinėti „Aušros“ redagavimą... Buvau į ją keletą straipsnių davęs, bet su redagavimu neturėjau nieko bendro. Ir štai vėl prašnekta apie „Aušrą“; aš pastačiau ausis... Viskas buvo per staigu, per daug neaišku, tad nusukau kalbą kitur... Taip ir išsiskyrėm. Paskui sužinojau, kad jis iš tiesų redagavo „Aušrą“, ieškojo žmogaus, kuris perimtų tą veiklą.

1987-aisiais visuomenėje jau prasidėjo bruzdėjimai, susikūrė „Vilnijos“ draugija, ir kitur buvau kviečiamas, bet aš neskubėjau. Man atrodė, kad laikini tie laisvės proveržiai, tuoj užlauš, jei ne su tankais, tai „švelnesnėmis“ priemonėmis. Į viską žiūrėjau atsainiai ir gan skeptiškai, buvau tikras, kad tuoj grįšiu savo kameron.

Jau 1988-ųjų vasarą Vytelis Umbrasas pakvietė į tokį pusiau slaptą susitikimą Rumšiškėse – ten buvo Ozolas, kiti, kalbėta apie daug ką, nieko konkrečiau. Vytelis užsiminė, kad reikalinga organizacija... Aš tik klausiaus, nieko nesakydamas.

Tuomet jau viskas virė. Netikėtai teko apsilankyti baltarusių Liaudies fronto suvažiavime Minske. Iš Minsko mus nuvežė į mišką, už 50-ties kilometrų, ten viskas ir vyko, su nakvyne. Didžiulis būrys buvo susirinkęs – ir kaip laisvai jie ten apie viską kalba, net nustebom! Ne tik barzdylos revoliucionieriai, bet ir inteligentai, Mokslų akademijos nariai – tik varo istorinius dalykus, apie kuriuos pas mus viešai ir prabilti bijota. Buvo ten ir *komsomolcų*, bet juos iš tolo buvo galima atskirti iš didžiulių kailinių kepurių-šapkų, kurių turbūt ir miegodami nenusiimdavo... Roko ansamblis „Mrija“ („Svajonė“) visą naktį *davėsi!* Buvom sužavėti – mes dar tokie susigūžę, o jie šitaip

skaldo!

Dar pora epizodų iš priešsąjūdinės patirties. Kartą kažkas atvežė pas mane porelę – džinsuotą vaikėžą ir panelytę. Abu hipiškos išvaizdos; pristato – iš Čekoslovakijos, vyrukas – Saša Vondra. Jiedu atvyko nelegaliai ir domisi, kas dedasi Lietuvoje. Saša esąs pogrindžio leidinio „Revolver Review“ redaktorius (čia aliuzija į Gebelso: „...kai išgirstu žodį „kultūra“, noriu išsitraukti revolverį“). Atvežė ir vieną žurnalo numerį, visai solidų; iliustracijų nebuvo, bet tekstų įvairiausių – tarp jų ir Arpado Gonczo, vėliau tapusio Vengrijos prezidentu. Norėjom ir mes per Vondrą gauti iš Gonczo tekstą kokia nors žinoma kalba, ne vengrų, būtume išvertę, kur nors įdėję, bet nepavyko. (Kai 1999-aisiais su prezidentu Adamkumi buvau Prahoje ir Budapešte, Arpadui Gonczui papasakojau apie mūsų pastangas, jis buvo patenkintas). Ta čekų porelė pas mane pernakojo, kitą dieną juos pasiėmė Simutis globoti. Čekoslovakijoje tuomet dar siautėjo komunistinis režimas, Havelas sėdėjo kalėjime. O kai viskas užvirė, griuvo Berlyno siena, Havelas tapo prezidentu, žiūriu – šalia prezidento pažįstamas veidas – Saša, tik sustorėjęs. Aleksandras Vondra tapo dešiniąja Havelo ranka, kurį laiką dirbo ambasadoriumi JAV.

Kitas epizodas. 1988-ųjų vasarą, man klajojant po Žemaitiją, ateina žinia, kad atvažiuavę keli estukai ir būtinai nori su mumis, „patyrusiais žmonėmis“, pasimatyti. Susitikimas buvo suplanuotas Telšiuose, dabartinės kunigų seminarijos pastate. kuris tuomet buvo bomžų landynė, apgriuvęs. Ten susitikom su trim ar keturiais estukais, visi blondinai, jauni, gal 17–18 metų. Kai susėdom šnekėtis, mums plaukai pasišiaušė – kad pradės varyti: Narvoje pilna rusų, per Narvą rusai nori mus surusinti, reikia ginklų, šovinių... Sakau: kokį blūdą jūs čia nešat? Kokie kulkosvaidžiai, kokie šoviniai?! Va, spausdinimo mašinėlė, barškink – štai tavo kulkosvaidis... Vyrukai susimąstė. Ėmėm rimčiau šnekėtis, aiškinti jiems: yra pogrindis, yra literatūra – leiskit spaudą, dirbkit su žmonėmis. Negali būti nė kalbos apie jokių fizinius veiksmus – per tris sekundes jus *sutratins*, nieko ir padaryt nespėsit. Jie aiškina, kad jums bepigiu – jus Bažnyčia palaiko... Mes jiems – ir su savo Bažnyčia galit megzti ryšius, religinį momentą reikia įjungti (nors estai kone didžiausi ateistai). Išsiskyrėm, jie jau atrodė nusiraminę. (Po kiek laiko, po rinkimų Estijoje, pirmuoju nepriklausomos Estijos premjeru tapo Martas Laras, žiūriu nuotraukose – vienas iš tų estukų... Jis sudarė trisdešimtmečių kabinetą, padarė žiaurią žemės ūkio reformą, visi staugė, bet greit ji buvo baigta ir užmiršta – kad taip pas mus. Kai susitinku su Laru, prisimenam tą Telšių epizodą, pasišaipom...)

O 1988-aisiais, Sąjūdžiui jau prasidėjus, amžinatilsį bičiulis Povilas Andriulis, „Rasos“ mokyklos direktorius, išdrįso mane priimti į darbą (vėliau sužinojau, kad jis atsiklausė KP komiteto, o šis – nei leido, nei uždraudė.) Tuomet jau vyko visokie pedagoginiai eksperimentai, ir jis savo mokyklą norėjo padaryti etnografinio profilio. Kadangi jau buvau prirašęs darbų apie kalendorines šventes, Rasą, tai jis mane pakvietė dėstyti etnografiją, netradicinę. Uždarbis buvo gal aštuoni rubliai už pamoką, o pamokų nedaug. Kartą einu iš pamokos koridoriumi, žiūriu – pažįstama fizionomija, *kadrinis* saugumietis. Klausiu Povilo – kas čia toks? Pasirodo, ateina manęs tikrinti, klausinėti mokinių – ar ko nors netinkamo nepasakoju... Netrukus vėl su juo susidūriau – leidaus laiptais žemyn, jis lipo aukštyn. Sakau: „Jei darkart tave čia pamatysiu, nuleisiu žemyn!“ Daugiau jis ir nebepasirodė.

Kai išgirdau, kad birželio 3-ą kažkas susikūrė Vilniuje, sužinojau, kad ten daugiausia inteligentai, akademikai – tai manęs neužkabino. O 10-os vakare, jau dvyliktą valandą,

pas mane įgriūna *chebra* ir pareiškia: „Tu išrinktas į Kauno Sąjūdžio iniciatyvinę grupę”. – „Kokio dar Sąjūdžio, kokią grupę?”

Buvo taip, kad Arvydas Juozaitis, pradėjęs važinėti su savo garsiaja paskaita, atvažiavo kartu su Vidmantu Valiušaičiu į Kauną. Paskaitos metu spontaniškai imta siūlyti žmones į Sąjūdžio Iniciatyvinę grupę. Daugiausia siūlyti salėję esantys, bet keletas įrašyta ir nebuvusių, tarp jų kažkas *įsūdė* ir mane – iki šiol nežinau, kas... Valiušaitis buvo prieš: zekas, tokių mums nereikia, pavojinga – aš jį suprantu.

Pasakė man, kada turiu ateiti į pirmą susirinkimą. Dėl viso pikto nuėjau. Susirinkimas vyko Architektų namuose, greta Katedros, ten sąjūdiečius išleido Algirdas Kaušpėdas. Aktyviausi buvo susėdę vidiniu ratu, aš atsisėdau atokiau, antrame rate. Klausiaus nieko nesakydamas, žiūrėjau kiek įtariai – dauguma vaikėzai, ir dar tokia bohemiška *šlėkta*, vienintelis solidus žmogus – Česlovas Stankevičius, palyginti vyresnio amžiaus. Vėliau Algirdas Saudargas atvedė į grupę Egidijų Klumbį, Gediminą Šerkšnį – taip palapsniui ir susiformavo kauniečių Iniciatyvinė Sąjūdžio grupė.

Po truputį įsitraukiau ir aš. Daugumą sudarė „gatviniai” – vaikinai niekam nežinomi, bet turintys savyje revoliucinį geną, dažnai patiems to nenujaučiant. Daug kas atkrito – pirmiausia menininkai, nes paaiškėjo, kad bus daug juodo darbo, ne vien *kaifo*; liko branduolys iš „gatvinių”.

Iniciatyvinė grupė buvom du politiniai kaliniai – dar Vidmantas Povilionis. Buvo kviečiamas ir Liudas Dambrauskas, bet atsisakė – nenori trukdyti. Turbūt teisingai padarė – Dambrausko jau būtų buvę per daug – mudu su Povilioniu buvome dar tokie nelabai rimti *antisovietikai*...

Pirmoji mūsų, Kauno Persitvarkymo sąjūdžio, vieša akcija buvo Šv. Gertrūdos bažnytelės gynyba. Iš tiesų tai buvo labiau pretekstas pirmam viešam veiksmui. Laisvės alėjos pradžioje, pro *bromą* įėjus į kone viduramžišką aikštelę, stovi mažytė kresna nelabai daili, bet tikros gotikos bažnytelė – Šv. Gertrūdos, arba Šaričių. Vienoje jos pusėje yra Marijonų vienuolyno biblioteka, kitoje – senieji Laisvės alėjos namai, trečioje – laisva erdvė į Ugniagesių gatvę. Partijos komitetas sugalvojo ten pasistatyti savo pastatą, tad ta bažnytelė būtų buvus uždaryta iš visų pusių. Mes pakilom ją ginti. Nutarėm – be jokių leidimų eisim prie Vykdomojo komiteto, ten padarysim mitingėlį.

Prieš tai ilgokai ruošėmės. Mano kieme gyveno jaunas vyrukas Boria, roko ansamblio „Tigro metai” vokalistas (jis pirmai progai pasitaikius *išvarė* į Vakarus, bet šiaip rokeriai buvo savi). Jis mokėjo siūti, aš jam ir sakau: pasiūk man žalių raiščių su geltonais Gedimino stulpais. Gal dešimt tų raiščių jis ir pasiuvo. Kai susirinkom dar prieš mitingą į pasitarimą, Vytelis Ališauskas pamatęs raiščius, puolė gesinti: „...slėpk greičiau tuos Gedimino stulpus!..” Nė nemaniau – kas kaip nori, o aš būsiu su raiščiu. Įsivaizduodami, kad mitingui būtinai reikia tribūnos, pradėjom laužyt galvą – iš kur ją gaut? Žiūrim, tuose Architektų namuose kažkas panašaus – kažkokia griozdiška dėžė kaip karstas. Keliese tą dėžę vilkom per visą Vilniaus gatvę iki Vykdomojo, iki aikštelės priešais Muzikinį teatrą. Pasirodo, mitingą stebėti atvažiavo Paleckis. Į „tribūną” pirmiausia užlipo, regis, Kaušpėdas ir pavarė: „Gertrūda!.. Paveldas!.. Architektūra!.. Privalom saugoti!..” O dvi mergaitės, seno partizano Pancernos anūkės, išsitraukė trispalves vėliavėles, nedideles, pailgas, savo darbo, ir pradėjo jomis mosuoti... Aš, užsidėjęs raištį, vaikščiojau aplinkui – įsivaizdavau save sargybiniu, žiūrėjau, kad nebūtų jokių provokacijų. Vaizdelis toks (panašiai kaip per mitingą prie Mickevičiaus paminklo): prie Vykdomojo esantys – dalyviai; einantys ar stoviniuojantys Laisvės alėjoje – ne dalyviai, bet stebėtojai ar atsitiktiniai žiūrovai (jei kas, niekuo dėti –ėjau pro šalį...). O dar toliau, prie Muzikinio – bijantys, bet smalsaujantys. Žiūriu – eina du

sportiškai vyrukai, petingi, rodos, liūtą į gabalus galėtų sudraskyti; sakau, siūlydamas raiščius su Gedimino stulpais: „Gal padėtųumėt tvarką prižiūrėt?“ Aniedu vietoj atsakymo dėjo į kojas, aplenkdami kone trijų metrų spinduliu... Bet porą vaikinų pavyko prišnekinti, sukom ratus aplink mitingą, „saugodami“...

O Paleckis pareiškė norįs susitikti su visa Inicijatyvine grupe. Jiems, iš Černiachovskio aikštės, rūpėjo prazonduoti, kas čia Kaune dedas. Susisodino visus ir kiekvienam: „Kokie jūsų motyvai, kodėl atėjot į Sąjūdį?“ Kai atėjo mano eilė, jam sakau: „Turiu aš tuos motyvus, bet nematau reikalo aiškintis...“

Palaiapsniui Inicijatyvinėje grupėje pasiskirstėme sritimis - pvz., Birutė Nedzinskienė ir Audrius Butkevičius ėmėsi tremtinių, Saudargas - užsienio politikos, man artimiausi buvo kultūros, švietimo dalykai ir t. t.

Bet šiaip - iš kur mes tada žinojom, kas tas Sąjūdis, ką ir kaip jis turi veikti... Pirmoji banga buvo atsargi, nes reikėjo nemažai drąsos. Tik po Jakovlevo vizito, tarsi suteikęsio judėjimui legitimumo, kilo masinė Sąjūdžio grupių kūrimosi banga, bet tikrosiomis ir patikimomis pasąmoningai laikėme tik tas, kurios buvo „iki Jakovlevo“. Žmonių buvo tiek, kad buvom priversti paskelbti, jog renkasi tik grupių įgaliotiniai. Į Architektų namus jau netilpome. Mus priėmė Radijo gamykla „Banga“ (šalia Prisikėlimo bažnyčios), salė didžiulė - susirinkdavo daugiau nei 600 įgaliotinių, tikras Konventas, už kiekvieno jų gal 20 žmonių. Kai skaičiau knygą apie Prancūzų revoliuciją - vaizdelis vienas prie vieno: ir jakobinai, ir robespjerai, ir ta vidurio „bala“... O kalbos! Kai prasibrauni prie mikrofono, turi per 2-3 minutes viską pasakyti, kitaip būsinuplotas, daugiau ar mažiau mandagiai. O būdavo ir kuriozų... Tarkim, buvo toks garbingas žmogus, vadovavęs prieškarėje VDU studentų Neolitanų federacijai, vėliau kalėjęs. Kai jis priedavo prie mikrofono - o kaip mes, prieš jį vaikėzai, neleisim! - iškart į jį įsikibdavo ir varydavo net užsimerkęs, nesustodamas... Pasiunčiam du kurjerius, vienas į vieną ausį, kitas į kitą ausį jam šnibžda, kad laikas baigti - o jis varo toliau. Baigiasi tuo, kad ateina trečias kurjeris, užstoja visa tai nuo salės, o kiti du išlupa mikrofoną ir už pažastų nuveda, o jis vedamas ramiai sau šypsosi, tarsi taip ir turėtų būti...

O kas tuomet žinojo, ką Sąjūdis turi veikti, be mitingavimo ir rezoliucijų kūrimo? Suvokėme, kad tai visuomeninė-politinė organizacija, taigi turi visas sritis aprėpti, visur dalyvauti, bet kur ribos? Tarkim, ateina vyrukas ir skundžiasi, kad Vilijampolėje, kur jis gyvena, jo bute dedasi baisūs dalykai: kažkokia gauja kimba prie jo sužadėtinės, vis neatstoja, toliau terorizuoja, jiedu su ta mergina bijo kartu gyventi... Ką daryti? Juk milicija turi tvarkytis, bet - tai milicija, svetima jėga... O žmogus kreipiasi į mus kaip į legalią valdžią... Na, kas belieka - mudu su Saudargu, nutaisę griežtus veidus, nuvarom į tą būsimų mafijozūlizdą, bet patiems neramu... Įeinam į butą, ten tuoj prisirenka visas būrys smalsuolių, o kurie iš jų nusikaltėliai - neaišku... Dėstomos versijos, susigaudyti neįmanoma, tad griežtu tonu sakom: susitvarkykit, nes... Po kurio laiko tas nukentėjęsysis, baisiausiai dėkodamas, pranešė: viskas susitvarkė, tikrai juos nugąsdinot, ačiū ačiū...

Taigi, visko kaunietiška jame Sąjūdyje būta, kaip turbūt ir visoje Lietuvoje - nebūta tik stukačių. Išaiškinom tik vieną, tiksliau, išaiškėjo pats. Tai senas žygeivis H. S., kuris vienu metu buvo net Kauno Sąjūdžio sekretoriumi. O juk tai svarbus žmogus, sekretorius visą laiką sėdi būstinėje, priiminėja lankytojus, skaito ateinančius raštus, dokumentus ir pan. Jam viena moteris atnešė seną trispalvę, išsaugotą per visas negandas. Po kurio laiko ji atėjo pasidomėti - kur ta vėliava, ką žadat su ja daryti? Pasirodo, vėliavos nebėra - parduota kolekcionieriams, ir tai padarė H. S. Ten, Kauno

Sąjūdyje, esu du kartus sulaužęs kėdę, ją trenkdamas į grindis – užuot davęs į snukį; pirmas kartas ir buvo dėl parduotos trispalvės. Pradėję domėtis, išsiaiškinom, kad H. S. ne tik vagis, bet ir *stukačius*. Jis atsirado kiek vėliau, tad galėjo būti ir atsiųstas. Tačiau skandalo nekėlėm, nors šiaip reikėjo jį sutratinti viešai – gaila buvo jo sūnaus, jaunalietuvių nario, buvo toks nekalto veido, tylus, bet visur dalyvaujantis vyrukas. Sakiau: pasigailėkim to vaiko, kaip jam reikės po to gyventi...

...Geri buvo laikai – herojiški ir naivūs, kai pavykdavo patys beprotiškiausi sumanymai, (o tai, kas atrodė savaimė išsipildys atgavus laisvę – nepavyko ir nepavyksta iki šiol), kai jautei draugo petį šalia, o išdaviką užuosdavai iš tolo, kai tavo tauta buvo išties tauta, o ne tik „pilietinė visuomenė“... Kai laisvė kaip sutirštėjęs esos ir tiesos debesys tvyrojo ore, apčiuopiamai...

Užrašė **Astrida Petraitytė**